

Boek van de maand

A.N. Hendriks

Hulp bij bijbellezen

Met vreugde kondig ik de verschijning aan van een boek waarvan ik hoop dat het flink gebruikt gaat worden. Het gaat om het *Woordenboek voor bijbellezers*, dat onder redactie van dr. A. Noordegraaf, dr. G. Kwakkel, dr. S. Paas, dr. H.G.L. Peels en dr. A.W. Zwiep onlangs het licht zag. Wie zich in kort bestek wilde oriënteren in bekende en veelgebruikte woorden in de Schrift, moest jarenlang teruggrijpen op het boek van ds. F.J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*, een boek dat toch wel verouderd is en al enige tijd niet meer te koop. Er bleek steeds meer behoefte aan een nieuw project dat meer aansluit op de huidige inzichten inzake woordonderzoek en bijbelwetenschap.

Het omvangrijke boek dat recent verscheen, voorziet in deze leemte. Het bevat een kleine 200 lemma's, waarin de (vaak geschakeerde) betekenis van de belangrijkste woorden uit de Schrift wordt beschreven. Er wordt heldere taal gebruikt, zodat het goed dienst kan doen bij het persoonlijk bijbellezen en de schriftstudie in groepsverband. Wij krijgen handzame informatie, waardoor de (oude) woorden uit de Schrift en de geloofsleer vaak een nieuwe zeggingskracht ontvangen.

Opzet

Aan het boek heeft een brede kring van bijbelwetenschappers uit diverse kerkelijke gemeenschappen een bijdrage geleverd. Er is niet gestreefd naar theologische eenvormigheid. Dat is op meer dan één plaats te merken. Wel is het zo, dat alle auteurs de Schrift als het gezaghebbend Woord van God aanvaarden, zoals de gereformeerde belijdenis daarover spreekt. Ook dit komt in dit boek steeds weer tot uitdrukking. En dat maakt het tot een gids in het land van de Bijbel, waaraan vertrouwen gegeven mag worden!

De redactie constateert dat bijbelse woorden vaak niet goed verstaan worden. Er zijn nevenbetekenissen gegroeid, betekenissen zijn verschoven, er is soms zelfs sprake van een karikatuur. Daarbij komt dat het gesecculariseerde klimaat waarin wij leven, ons op afstand zet van wat de Bijbel zegt.

Met dit *Woordenboek* beoogt de redactie ons terug te brengen bij de oorspronkelijke betekenis van bijbelwoorden, de variatie in betekenis te verhelderen en de breedte van allerlei betekenissen te laten zien. Het gaat haar er uiteindelijk om dat de Schrift mensen van nu aanspreekt en door hen verstaan wordt.

Er is daarbij een keus gemaakt. Niet alle woorden krijgen aandacht. Ook dat ontdek je. Ik miste bijvoorbeeld woorden als 'onderpand' (in verband met de Heilige Geest), 'eersteling' (in verband met Christus en de Geest), 'sterven', 'wedergeboorte', 'beeld' (in verband met Christus) om maar enkele toch wel belangrijke schriftwoorden te noemen. Maar ik besef dat er ook aan de omvang en het prijskaartje van een boek als dit een grens is.

Nieuw in de opzet is dat men bij elk lemma in een eerste rubriek iets zegt over hoe het desbetreffende woord gebruikt wordt in de taal van de kerk, in de pastorale praktijk en in de huidige cultuur. Daarmee wordt in kaart gebracht dat er vaak afstand gegroeid is tussen ons spraakgebruik en onze beleving én wat de Schrift met dit woord zeggen wil.

Vervolgens geeft een tweede rubriek aan op welke Hebreeuwse en Griekse woorden de vertaalde woorden voornamelijk teruggaan. Dit helpt lezers die dieper willen afsteken en zich op basis van de grondtalen breder willen oriënteren.

Het grootste deel van elk lemma wordt in beslag genomen door de rubriek 'Betekenis in context'. Daarin wordt de overtuiging van de auteurs zichtbaar dat het bijbelwoord *in zijn context* moet worden verstaan. En dat die context bepalend is voor de betekenis. Een overtuiging die afrekenet met de idee dat we simpelweg kunnen vaststellen wat in de Schrift *de* rechtvaardigheid, *de* vrede en *het* koninkrijk is! Persoonlijk vind ik dit een groot winstpunt voor het verstaan van de Schrift. Wij persen alles zo graag in een helder 'begrip', waarbij wij uit het oog verliezen hoe *gevarieerd* en *genuanceerd* de Schrift spreekt. Door deze opzet bepalen de auteurs ons er opnieuw bij hoe dogmatische termen als 'de rechtvaardiging' en 'de verzoening' gemakkelijk te kort kunnen doen aan het zo rijke spreken van de Schrift. Wij zullen van wat de kerk belijdt, altijd weer terug moeten gaan naar de Schrift!

Het is wat ongelukkig dat men is uitgegaan van de Nieuwe Vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap uit 1951. De redactie stelt dat deze 'veelal gebruikt wordt in bijbelstudie, catechese en jeugdwerk'. Ik denk dat dit in toenemende mate niet meer het geval zal zijn, nu de Nieuwe Bijbelvertaling zo'n goede ontvangst kreeg. Zeker in onze kerken zal men juist in de genoemde werksoorten de Nieuwe Bijbelvertaling gebruiken. Een hulp bij het verstaan van de Schrift die toch voor jaren bedoeld is, had mijns inziens dan ook daarop moeten inspelen. Ik begrijp dat men al jaren met dit project bezig was, voordat de Nieuwe Vertaling haar intree deed, maar het is toch wel jammer dat men dit waardevolle boek niet daarop afgestemd heeft.

Inhoud

Ik kan er niet aan denken het *Woordenboek* grondig te bespreken. Daarvoor komt er te veel aan de orde. Ik doe daarom hier en daar een greep. Wat ik doornam, las ik met dankbaarheid en veelszins met instemming. Er staan heel fraaie uiteenzettingen in. Zo bijvoorbeeld de uitleg die A. Noordegraaf geeft over het woord *gemeente*. Hij wijst erop hoe dit woord in het Nieuwe Testament in verschillende betekenissen wordt gebruikt. Vaak is het de plaatselijke gemeente (Mat. 18:17; Hand. 14:27) of de huisgemeente (Rom. 16:5; Kol. 4:15), maar soms ook de gemeente in haar totaliteit (Ef. en Kol.). Paulus spreekt nogal eens over de gemeente 'op verhoogde toon' (zie bijv. Ef. 1:3-14). Noordegraaf legt uit hoe wij dat spreken moeten verstaan: het betekent geen vlucht uit de concrete werkelijkheid. 'Juist omdat de apostel de gemeente ziet vanuit Gods heilswerk, wordt zij concreet geroepen tot een leven in navolging van Christus.'

Ik wees er al op dat een *brede* kring van bijbelwetenschappers in dit boek aan het woord is. Dat blijkt ook uit wat Noordegraaf schrijft, wanneer hij stelt: 'Naar haar zichtbare zijde is ze (de kerk) een gemengde gemeenschap van gedoopten en niet-gedoopten, belijdende gelovigen en zoekers, kernleden en randleden.' Dit lijkt me meer een hervormde visie op de gemeente, dan een gereformeerde. Wij zien toch met artikel 28 NGB de kerk als de vergadering van de *gelovigen* (met hun kinderen).

Fraai vind ik wat P.H.R. van Houwelingen schrijft over het *koninkrijk van God*, al komt niet goed uit de verf hoe in het Oude Testament de verhouding is tussen Gods koningschap over alles (Ps. 93; 145) én zijn koningschap over Israël (Deut. 33:5). Spreekt het laatste niet van een bijzonder koningschap: Gods *genadeheerschappij* over zijn volk?

Ik bespeur in wat Van Houwelingen zegt, enige correctie op de opvatting van zijn leermeester J. van Bruggen, die het koninkrijk van God toch wel sterk ziet als een *staat*, die nog niet op aarde gerealiseerd is. 'Het Koninkrijk van God bevindt zich overal waar Jezus is. Het is boven ons, in de hemel. Het ligt voor ons, in de nieuwe wereld. En het wordt zichtbaar gedurende ons leven op deze aarde, in de navolging van Jezus Christus en uit de kracht van zijn Geest.'

Minder bevredigend vind ik wat Van Houwelingen schrijft over de uiteindelijke machtsoverdracht van de Zoon aan de Vader n.a.v. 1 Korintiërs 15:24-28: 'De huidige koningsheerschappij van de Zoon (verborgen en voorlopig) gaat over in de handen van de Vader (openlijk en definitief). Er is één troon voor God en het Lam. Het gezamenlijke bewind

van Vader en Zoon zal geen einde nemen (Op. 22:3-5).’ Christus is *nu* toch reeds gezeten in de troon van de Vader (vgl. Op. 3:21)? En gaat het in wat Paulus verkondigt, niet om de overdracht van een specifiek gezag: het *militair* gezag met betrekking tot ‘al zijn vijanden’? Mijns inziens kom je hier niet klaar met de tegenstelling ‘verborgen en voorlopig’ en ‘openlijk en definitief’!

M.J. Paul schrijft over het woord *engel*. Hij laat goed zien hoe omvattend de dienst van de engelen in de Schrift is. Ook hier blijkt weer hoe geschakeerd de kring van scribenten is. Want de auteur meent dat engelen ook vandaag nog ‘op cruciale momenten’ Gods boodschap overbrengen. Ook geeft hij argumenten om de Engel des HEREN niet op te vatten als de openbaring van de Zoon van God vóór zijn vleeswording. Ik vind zijn argumentatie niet sterk, vooral ook gelet op teksten als Exodus 3:2v; Jesaja 63:9 en Maleachi 3:1. De behandeling is te summier om te overtuigen. Ook wat Paul over *duiveluitwerping* schrijft, zal niet iedere gereformeerde lezer hem toestemmen. De auteur meent namelijk dat ook Jezus’ volgelingen de opdracht krijgen om demonen uit te werpen.

M.C. Mulder behandelt het woord *verkiezing*. Juist bij dit woord is de context zo belangrijk, want de Schrift spreekt heel verschillend over Gods verkiezen. Mulder laat de context spreken en slaagt er toch in te laten zien wat het karakteristieke van Gods verkiezen is: zijn liefde, en niet enige kwaliteit van de mens. Het Nieuwe Testament verkondigt ons dat die liefde naar ons toekomt in Jezus Christus. ‘Door de verbondenheid met Christus kan er zekerheid komen over de wil en het voornemen van God, dat al van eeuwigheid in Gods hart was.’ Zo is het precies. Daarom noemt Calvijn Christus ook ‘de spiegel waarin wij onze verkiezing behoren te aanschouwen en dat ook zonder bedrog mogen doen’.

Terecht laat Mulder zien dat de mens verantwoordelijk blijft. Maar wat hij zegt over Esau en het volk dat uit hem voortkwam, roept vragen op. Paulus wijst in Romeinen 9 met het citaat uit Genesis 25:23 (de oudste zal de jongste dienstbaar zijn) toch meer op Gods *verkiezend* welbehagen dan Mulder meent, wanneer hij stelt dat het in de geschiedenis ook zo gegaan is. Mulder schrijft later over *verwerping*: ‘In het bijbelse spraakgebruik komt “verwerping” voor als een daad van mensen die het woord van God verwerpen. Dat neemt God hoogst ernstig. Als het daarbij blijft, zal God ook hen moeten verwerpen. Wonderlijk genoeg lezen we ook dat ook dát niet buiten de wil van God om gaat.’ Mulder benadrukt dat het lot van mensen - ook in negatieve zin - uiteindelijk niet in handen van mensen ligt, maar in Gods handen (onder verwijzing naar Romeinen 9: Esau en farao heeft God ‘ten verderve toebereid’). Tegelijk snijdt hij de gedachte af dat het hier om een noodlot gaat: God laat de mensen in de zondige keuzes die zij zelf gemaakt hebben. Het is waar, maar achter en door dit alles heen is er toch Gods vrijmachtige keus van eeuwigheid. Ik wijs op Romeinen 9:18: Hij verhardt wie Hij wil, en op 1 Petrus 2:1: waartoe zij ook bestemd zijn. Niet goed komt uit de verf dat de uiteindelijke verwerping meer is dan Gods reactie op zonde van mensen.

Afrondend

Ik denk dat wij blij kunnen zijn met het verschijnen van deze hulp bij het lezen van de Bijbel. Mijn soms kritische opmerkingen nemen mijn dankbaarheid voor het werk dat thans onder handbereik ligt, niet weg, maar willen laten zien dat wij ook dit *Woordenboek* niet slaafs moeten gebruiken. De Schrift is zo rijk dat wij er nooit op uitgestudeerd raken en ook in ons verstaan van wat zij zegt, beperkte mensen blijven. Wat is het een zegen, wanneer bijbelwetenschappers die buigen voor haar gezag, ons de helpende hand bieden om wat God zegt, te verstaan en te vertolken in onze tijd. De uitgever zorgde voor een werkelijk keurige presentatie!

N.a.v. *Woordenboek voor bijbellezers*, red. A. Noordegraaf e.a., uitg. Boekencentrum, Zoetermeer 2005, ISBN 90 239 1204 7. 800 pag. Prijs €55,-.